

RÜŞTÜ BOZKURT

Pragmatizm bir çıkmaz sokak mıdır?

Pragmatizm siyasetçiye puan toplatıyor; ama sorunların çözülmesinde, kalkınmanın ve refahın kitlelere taşınmasında beklenen sonucu yaratamıyor

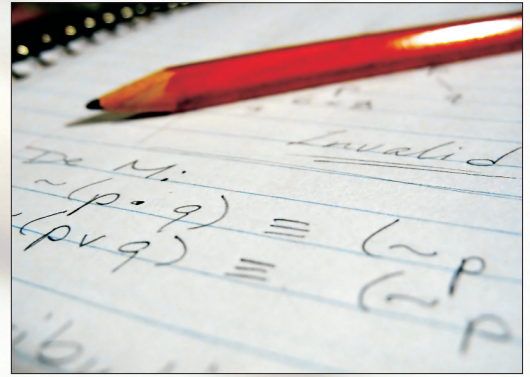
Bir toplumun büyük uygarlıklar kurduktan sonra gerilemesine tarih çokça tanık olmuştur. Aztek ve Maya uygarlıkları şimdi nerede? Çin'in yarattığı gelişmedeki önderliği birkaç yüzyıldır yitirmiş olmasının nedenlerini açıklamak çok da kolay değil. Piramitleri yapan Mısırlıların bugünkü halini anlamak ve anlatmak kolay mı? İspanya'da eski Yunan eserlerini çevirerek Avrupa aydınlanmasına önemli katkılar yapan Endülüs Emevileri'nin uygarlıkları arşivlerde ve mütevazı, ama anlam yüklü küçük bir sarayın inceliklerinde saklıyor sırrını.

Bütün yükseliş ve çöküşlerin ardında, onu yaşamış toplumların kültürü vardır. Çünkü kültür, bizim işleri yapma tarzımızı, yönetim anlayışımızı, birbirimizle ve başkaları olan ilişkilerimizi belirliyor.

Bizim toplumumuzun neredeyse iki yüz yılı bulan modernleşme düşlerinde, henüz istenen yere gelememesinin arkasında da işleri algılayış biçimimiz saklı değil mi? Örneğin, şu "pragmatizm" denen algılama biçimi bize nelere mal oluyor? Bu sorunun üzerinde alabildiğine eğilsek, yaygın bir tartışma açsak da, "şapkalarımız düşse, kelimiz ortaya çıksa" iyi olmaz mı?

KISA DÖNEMLİ BAKIŞ

Pragmatizm tümenden yararsız bir davranış değil ama, davranışlarımızın özünü oluşturduğunda çok önemli sakıncaları olduğunu da söyleyebiliriz. Örneğin, tarihçi **İlber Ortaylı**¹, bir projenin meyvelerini kısa dönemde toplama olanağı yoksa, pragmatistlerin ilgi menzili dışında kaldığının altını çiziyor. Diyor ki, böyle bir algılama "çok ilkel bir tutumdur". Ve ekliyor "müteahhit ve köylü zihniyetinin yansımasıdır". Tarihçi bu kavramları, müteahhitlik ve köylülüğü küçümsemek için kullanmadığını, köylünün doğayla mücadele halinde olduğunu, elli yıl sonra meyve verecek ağaçla değil, üç yıl sonra meyve verecek ağaçla ilgilendiğini, bunun doğal olduğunu belirtiyor; ama ülkemizde böyle bir anlayışın çok yaygın olmasının, insanlarımızın yirmi yıl sonra meyve verecek projelerle ilgilen-

memesi gibi sonuçlar yarattığına dikkatlerimizi çekiyor.

Engin bilgi ve gözlemleri bizi uyararak **Ortaylı**'ya **Ege Cansen**² de katılıyor. Uzun yıllar ülkemizdeki iktidarı ellerinde tutan merkez sağ siyasetçilerin değişmez iktisadi çizgilerinin "pragmatimiz" olduğunu söylüyor. Söz konusu siyasetçilerin, iktisadi sorunları herhangi bir ilkeler kümesine dayalı varsayımlarla oluşturulan bir zihni modelle değil de, o gün ne yapma yararlı ise onu yapma eğilimini öne çıkardıklarının altını çiziyor.

Siyasetçilerin pragmatizme yönelişleri bize özgü de değil. Örneğin, komşumuz **İran**'la ilgili analiz yapanların belirttiği gibi, **Ahmedinecat**'ın temsil ettiği "radikaller", **Hatemi**'nin liderlik ettiği "reformistler" ile **Rafsanjani**'nin önderliğindeki "pragmatistlerin" arasında gidip gelen bir siyasi oluşum var³.

Pragmatizm siyasetçiye puan toplatıyor; ama sorunların çözülmesinde, kalkınmanın ve refahın kitlelere taşınmasında beklenen sonucu yaratamıyor.

FELSEFESİZ İŞ YAPILIR AMA...

Peki bizi bu kısa dönemli, ilkeleri önemsemeyen, uzun soluklu sonuçlar yaratmayan düşünce ve davranışlara götüren "öz" nedir? O zaman **Ahmet İnam**⁴'in gözlemi bir ip ucu veriyor sanırım: "Bizdeki Anadolu kültürü daha çok pragmatik bir kültürdür. Yani iş bitirici, sonuç alıcı... Onun için laflar çok önemli değil. Göçebe bir kültürdür bizimki ve insan o anda doğayla baş etmek zorunda-

dır. Laftan çok işe ihtiyacı vardır. Hikmetli sözler belki bir yere yerleştiği zaman, işte akşam vakti ve bayram günlerinde, törenlerde edilebilir. İş sırasında edilemez. Dolayısıyla bizde o anlamda bir felsefe kültürü yok. Felsefi bakış biçimi değil, bilgelik vardır. Tasavvuf var ama, tasavvuf felsefesi değil. Felsefe daha eleştirel, zaman zaman yıkıcı, daha alt-üst edici, aslında sınır bozucu bir şeydir.”

Büyük felsefecilerimizden biri olan **Nusret Hızır**'ı analım. O derdi ki, “Felsefesiz iş yapılabilir mi? Elbette ki yapılır. Ama tam, doğru, değerli, anlamı ve bütünselliği olan iş yapılamaz.”

Ülkemizde üç sorunun çok önemli ve ivedilik taşıdığına inananlardan biriyim: Birincisi; elimizin altındaki kaynakların ne olup olmadığını nesnel bir biçimde anlayacağımız ciddi ve “dinamik bir envanterin” kaynak verimliliğinin gerek şartı olduğunu biliyorum. İkincisi; envanterin sağladığı bilgilerin “örgütsel paylaşma” sürecini hızla iletmemelidiriz. Bugünkü gibi çok sayıda işletmenin kendi mesleki örgütleri içinde aktif biçimde yer almamasının sürdürülebilir olmadığını bilmeliyiz. Üçüncüsü de; “örgüt tabanını genişleterek” olanak ve kısıtlarımız hakkındaki bilgilerimizi toplumun derinliklerine yaymalıyız. Bu üç aşamayı sağlıklı bir süreçle geçemezsek; aynı insanları neredeyse otuz yıl iktidarda tutarız, sendikaların başındaki neredeyse yarım yüzyıllık başkanları alkışlarız. İnsanların yeteneklerinden değil de “soyadından” medet umarız. Mucize yaratacak “beyin takımlarına” umut bağlarız. “İnanç ve umut tacirlerinin” peşinde zaman harcarız. Kısa dönemli sığ, ucuz ve yararsız eğilimlerin seline kapılır, önümüzdeki engelleri bir türlü aşma fırsatını yakalayamayan şaşkınlar konumuna düşeriz.

İLKELER ÖNEMLİ

Öncelikle kendime her gün bir temel ilkeyi anımsatıyorum: “Gerçeklik diye bir şey yoktur; zihni modele göre gerçeklik vardır. Zihni modelin varsayımlarını değiştirdiğinizde gerçekliğiniz de değişir”. O nedenle, sürekli varsayımlarımı sorguluyorum. Yaptığım işi herkesle tartışıyorum. Üstelik tartışmalarımı, nezaketi gereği bana gerçeği açıkça söylemeyecek olanlarla yapmıyorum. Tam tersine bana “kral çıplak” diyebilecek olanları seçiyorum. Aykırı düşüncelere önem veriyor; kendimi zenginleştirmek için benden daha güçlü olanlarla ilişki kurmaya çalışıyorum. Bilginin kaynağına doğru gitmeye uğraşılıyor; ikinci el kirlenmiş bilgiyi ayıklamak için gücümün yettiği kadar çaba gösteriyorum.

İkincisi; dünya genelindeki eğilimleri, o eğilimleri yarattığı fırsat ve tehlikelerin bir listesini yapıyorum. Listedeki eğilimlerin hayatın öz gerçeği ile ne kadar uyduğuna ya da nerede uyduğuna, nerede uyupmadığını sürekli tartışıyorum. Yakaladığım her ortamda bildiklerimi test etme

gayreti içindeyim. Kendi varsayımlarımı sürekli ayarlamaya çalışıyorum. Varsayımlarım ve zihni modellerimi değişmez değil, tam tersine koşullara göre sürekli değişen dinamik yapıda olduklarına inanıyorum.

Üçüncüsü; plana, programa, insan ve sermaye kaynaklarını verimli kullanmaya olan ihtiyacın azalmadığını ve arttığını gözlüyor; zamanı iyi kullanmanın büyük bir bilgi ve beceri gerektirdiğini her geçen gün biraz daha iyi kavriyorum. Bu kavrayış beni, pragmatist yaklaşımlar yerine, “başlangıç noktasına hassas bağlılık” ilkesine götürüyor. Bugün ciddi bir yatırım yapmaya soyunan ciddi bir firmanın, toplam yatırım tutarının yüzde ikisi ile beşi arasındaki bir parayı ön araştırmaya, öngörmeye ve önlemleri tasarlamaya ayırdığını biliyor, kendi sınırlarım içinde öngörmeye gerekli emek ve zamanı ayırıyorum.

Dördüncüsü; “işleyen kurumlar” yaratmanın; kendi kendini yeniden örgütleyen mekanizmalar oluşturmanın “hayati önemde” olduğuna iman edercesine inanıyorum. İşleri bireylerin inisiyatifinden çıkararak, kurumsal yapılara bırakmanın ne denli önemli olduğunu biliyor; “mezarlıkların vazgeçilmez insanlarla dolu olduğu” gerçeğini her an kendime anımsatıyorum.

Beşincisi; yarın her şeyin değişebileceğini; hazırlıklı olmak gerektiğini düşünüyorum. Bu düşüncelerime uygun bir hayat tarzı benimsiyorum. Her gün not almıyorum; notlarımı arşivliyorum; onları analiz ederek bir yargıya oluşuyor; yargılarımı başkalarının yargıları ile karşılaştırarak “dinamik zihni model” yaratmak için çalışıyorum.

Ve pragmatizmin tuzağından kendimi ancak bu yolla kurtarabileceğime inanıyorum.

1 İlber Ortaylı, *Tarihin sınırlarına Yolculuk*, Timaş Yayınları, İstanbul 2007, s.12

2 Ege Cansen, “Demirel’in hakkını yemeyelim” *Hürriyet*, 11 Ağustos 2007

3 *Financial Times*, 24 Eylül 2007

4 Ahmet İnam, “Felsefe üstüne söyleşi örnekleri” *Cumhuriyet Bilim Teknik*, Yıl:20, S.1004, s.11

“Gerçeklik diye bir şey yoktur; zihni modele göre gerçeklik vardır. Zihni modelin varsayımlarını değiştirdiğinizde gerçekliğiniz de değişir.”

